УДК 37.016:172:316.344.32

DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.37-44](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.37-44)

ГЕОРГІЙ ФІЛІПЧУК

СУСПІЛЬНИЙ ПРІОРИТЕТ ОСВІЧЕНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблемам української державності, вихованню нації, ефективного використанню наукового людського капіталу та якості освіти України. Зазначено, що ідеали волі, незалежності, соборності, єдності, закладені в свідомість народу, розділеного чужинським гнітом, практично творили нову українську душу, впливаючи на всі верстви населення, особливо на тонкий прошарок переднього ряду української інтелігенції. Розкрита потреба у безперервному вихованні нації – найбільш значущій місії, якою мають перейматися держава і громадянське суспільство, оскільки прогрес відбувається лише тоді, коли він охоплений просвітництвом, яке зрощує потенціал інтелекту, етики, мотивуючи прагнення народу до наук, освіти, мистецтва, знань. Акцентується увага на тому, що освіта прямо впливає і змінює життя людини, суспільства, держави. Виявлено, що допоки в країні не сформується система щодо нарощування і ефективного використання наукового людського капіталу, збереження вмотивованих і високоосвічених фахівців, до того часу ситуація нагадуватиме про усвідомлену тенденцію нищення національного інтелектуального потенціалу. Доведено, що в основі модернізації освіти покладено якість викладання, інструментарію та навчально-методичного забезпечення, а також соціокультурне середовище. Суспільно-державною нормою і головним принципом має стати підхід, що фінансувати науку, освіту, культуру не можна, опираючись лише на світобачення бюрократії, оскільки вона тимчасово перебуває на «апостольських ристалищах». Встановлено, що суспільно-державні норми поведінки необхідно вибудовувати згідно національних ідеалів, загальнолюдськості, незайманості прав і людських свобод, упроваджуючи високі міжнародні науково-освітні стандарти, які мають стати надійними скріпами для зміцнення поступу українського народу і держави.

Ключові слова: українська державність, виховання нації, освіта, культура, наука, педагогіка, педагог, Україна.

SOCIAL PRIORITY OF EDUCATION

Abstract. The article devoted to the problems of Ukrainian statehood, the education of the Nation, the effective use of scientific human capital and the quality of education in Ukraine. It noted that the ideals of freedom, independence, unity, laid in the consciousness of the people, divided by foreign oppression, practically created a new Ukrainian soul, affecting all strata of the population, especially on the thin stratum of the forefront of the Ukrainian intelligentsia. Author revealed that Nation needs the lifelong education as the most important mission of state and civil society. Progress is only made when it is covered by enlightenment, which brings up the potential of intelligence, ethics, motivating the people's aspirations for science, education, art and knowledge. The author emphasizes that education affects and changes the life of human, society, state. It is revealed that the system of effective use of scientific human capital will not be formed in the country, motivated and highly educated specialists will not be preserved until the conscious tendency of destroying national intellectual potential ceases. The author has proved that the basis of educational modernization is the quality of teaching, teaching tools and methodological support, as well as socio-cultural environment. The public-state norm and the main principle should be an approach that will finance science, education, culture. That is why it is impossible to rely only on bureaucracy. In the article determined, that social and state norms of behavior should be built in accordance with national ideals, humanity, virginity of human rights and freedoms, by introducing high international scientific and educational standards that should become reliable for the strengthening of the Ukrainian people and the State.

Key words: Ukrainian statehood, Nation education, education, culture, science, pedagogy, pedagogue, Ukraine.

Вступ. Ким і чим є для нас Тарас Шевченко? Це вічне для українців (і не тільки для них) питання. Світобачення поета намага-

лися безперервно «перекладати» відповідно нового часу, пізнаючи й осмислюючи його згідно викликів сучасної доби. Так

склалася історична доля Нації, що з ХІХ ст. Т. Шевченко супроводжує Україну в її поступі, зверненнях і трагедіях. Для українського народу він є вічним племінним (за Ренаном), коли кожен своїм Словом і Чиним екзаменує крізь нього власне буття, запитуючи «Що ми?...Чиї сини?». У всіх своє сприйняття, бачення і розуміння часу і простору буття, але народ мусить мати спільність помислів, сенсів, ідеалів. І значущість Т. Шевченка – цього Будителя народного Духу, що він окреслив дороговказ національної свободи. Для України, що впродовж багатьох століть завойовувалася, гнобилася, знекорінювалася зайдами і поневолювачами, він став її Оберегом, Промисником, Воїном, піднявши з колін покріпачений різними імперіями і державами свій Народ, вдихнувши жагу до Правди. Недарма напис на печатці Кирило-Мефодіївського братства, в яке входили також П. Куліш і М. Костомаров, був викарбуваний заклик: «Пізнайте Правду і Правда зробить Вас вільними». Вільними – національно, духовно, соціально і політично! Можна стверджувати, що він був і залишається нашим найбільш пошанованим прапором Свободи, Справедливості, Соборності, об'єднуючи українство на материзні і поза її межами, ставши символом української державності, ідентичності, духовності, закликаючи:

«Свою Україну любіть.

Любіть її... во время люте,

В остатню, тяжкую минуту

За неї Господа моліть»

(Шевченко, 2011, с. 352).

Мета дослідження. На основі мета-теоретичного аналізу розглянути такі проблеми, як: українська державність, виховання нації, ефективне використання наукового людського капіталу, якість освіти та віднайти шляхи їх вирішення.

Теоретична основа та методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять праці українських письменників, філософів, учених (Д. Дорошенка, В. Липинського, Д. Макогон, Н. Ничкало, Т. Шевченка та ін.), звіти МОН України, EURIDICE, OECD, UNESCO.

В дослідженні використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів дослідження, що забезпечувало можливість міждисциплінарного пізнання. Серед них – теоретичні методи: аналіз, синтез, аналогія, порівняння, індивідуалізація та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Українська державність як найвища цінність стала життєвим кредо для багатьох поколінь українців у їхній боротьбі за визволення і самоствердження свого національного «Я», переконавшись, що лише «у своїй хаті своя правда, і сила, і воля» (Шевченко, 2011, с. 299). Досвід історії засвідчує, що без власної державності можна у кращому випадку бути добрим «перегноєм» для чужинства, а ще трагічніше – зазнавати безперервних репресій і страждань, етноцидів, лінгвоцидів, голодоморів, геноцидів. Бездержавний народ перебуває, як правило, у такому стані утримувався незалежно від політичних особливостей, змін правителів чи суспільних укладів, оскільки всі національні прагнення завжди жорстоко придушувалися, нищилися. Часто цю антигуманну місію виконувала інтелігенція, що вигодовувалася імперською ідеологією. Варто нагадати, якщо за російського царського режиму В. Белінський (1953–1959), реагуючи на «Гайдаки» Шевченка, припилюючи його, зазначав, що «опыт спиванный Шевченка непонятны простому народу и не могут принести пользу низшему классу своих соотечичей» (с. 172), волюючи засуджувати його на каторгу і заслання, то в період СРСР за Кобзареве слово карали не менш жорстоко. Наприклад, у 1951 р. за одну лише вимогу студентів Харкова навчатися і складати екзамени українською мовою понад 800 з них було репресовано, а 33 – розстріляно до «дня великого жовтня». Мав рацію український учений Д. Дорошенко, пишучи у 1928 р. (журнал «Дніпро») статтю до 10 річниці української революції, що українці вели боротьбу то з царатом, то з більшовиками, а їхнім ворогом завжди була Росія (царська, буржуазна, більшовицька чи «демократично»-путінська). Декларації про «братерське братерство» завжди перетворювалися у фарс і фарисей-

ство. Сьогоднішня агресія Росії проти України – переконливе тому підтвердження.

Отже, перший Шевченківський урок, особливо для молоді, – «свою Україну любіть». Поважайте, зміцнюйте, оберігайте свою Державу, передусім тоді, коли за цю любов «не прирізують десятини» (за В. Липинським). Він був засвоєний усіма не збайдужілими до української справи, де б вони не проживали. Відомий український педагог Д. Макогон у часи полонізації, румунізації західних українських земель під впливом Т. Шевченка напише:

«В тяжку безсонную годину
Любіть, кохайте Україну,
Як свій найкращий ідеал».

У ці ж часи інший бунтівник духу, письменник Д. Загул, звертаючись до поневолених земляків, скаже про ідеали Т. Шевченка так:

«І слово праведне твоє,
Стоїть одвіку на сторожі».

З цим Шевченковим словом він боронив українськість від австро-угорців, поляків, румунів, проте не судилося йому дочекатися визвольної весни. У 1944 р. він загинув з шевченковими творами в сибірських концтаборах. Ідеали волі, незалежності, соборності, єдності, закладені в свідомість народу, розділеного чужинським гнітом, практично творили нову українську душу, впливаючи на всі верстви населення, особливо на тонкий прошарок переднього ряду української інтелігенції. Показово, що Ю. Федькович, ґрунтовно познайомившись з творчістю Т. Шевченка лише в 1862 р., під впливом його ідей навіть змінить римо-католицьку віру на православну, а пізніше переосмислюватиме і переписуватиме власні твори («Мазепа», «Богдан Хмельницький»).

Другий урок – потреба у безперервному вихованні Нації – найбільш значущої місії, якою мають перейматися держава і громадянське суспільство, оскільки прогрес відбувається лише тоді, коли він охоплений просвітництвом, яке зрощує потенціал інтелекту, етики, мотивуючи прагнення народу до наук, освіти, мистецтва, знань. Книжки, школи й університети, театри, виставки й музеї, музика, живопис, наукові

інституції формують якісно інший соціокультурний простір. А налаштованість суспільства до пізнання істини і прекрасного виводять державу, націю в передні ряди цивілізації. Відбуваються одночасно два процеси, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності – підвищення освіченості населення і ріст наукових відкриттів, мистецьких і літературних шедеврів. Подібні періоди цивілізаційного розвитку асоціювалися з Просвітництвом, яке продовжувало епоху наукової революції, було її сутністю. І цей дух і спрага пізнання мусить супроводжувати людство і надалі. Кілька років тому під час проведення польсько-українського наукового форуму в Кракові мене найбільше вразила картина-діяство, яку я спостерігав у знаменитому Вавельському замку. У багатьох залах відбувалися уроки-екскурсії різновікових груп школярів, які сидючи і стоячи, то затамувавши подих, то жваво обговорюючи, пізнавали свою історію, національну культуру, життєствердність чину великих предків.

Крізь дух сивої давнини і блиск дитячих очей виднілася постава сучасної і майбутньої польської нації з її гідністю, пошанівком національної пам'яті, самоповагою до власного «Я». Було відчутно, що культура стає методологією змісту освіти, її визначальним фактором, оскільки у польській педагогіці давно прийшло усвідомлення, що відірваність школи, соціосередовища від глибинних витоків свого буття збіднює духовний, інтелектуальний потенціал суспільства, послаблює міць державності.

На вересневому Форумі-2017 голова Комітету Педагогічних Наук Польської Академії Богуслав Сліверський, висвітлюючи тяглість найзатребуванішої для «польськості» цінності виховання нації, стверджував цю особливу значущість педагогіки у творенні світоглядності, етичності, культурності, нарешті, конкурентоспроможності нації, яка позбавляється статусу реципієнта, стає активним суб'єктом міжнародного життя. Педагогіка, солідаризуючись з іншими науковими дисциплінами, мусить безупинно формувати моральні погляди і принципи життя.

«Хто б не намагався заперечувати педагогіку як науку, – зазначає академік Н. Ничкало (2015), – і водночас як навчальну дисципліну, або применшити її значення у суспільному і соціально-економічному розвитку, йому не вдасться це зробити... В університетах США (законодавці світової наукової і освітньої моди – авт.) створено понад 300 центрів педагогічної майстерності...» (с. 79–80).

Тому щоб не втрачати енергію народу і людини, необхідно турбуватися всім миром про долю педагогіки у ХХІ ст., оскільки правді, цій науці (як і освіті), не можна служити частково. Її завдання – виховувати Людину, не зраджуючи Народ, гуманістичні ідеали національної культури, загальнолюдськості, ні за яких обставин не слугувати маніпулятором, заспокоюючи забаганки влади. Педагогіка має опиратися на історію, культуру свого народу, правдолюбність, гідне ставлення передусім до Людини, відкидаючи запопадливість перед політичним замовленням. Без громадянської мужності вчених наука скочується до опортунізму, концентруючись на «видумуванні» вже відкритого, унеможливаючи розуміння Освітою реальних викликів і загроз для прогресу і виживання людства.

Варто визнати, що сучасна цивілізація, характеризується не лише мобільністю, новітніми знаннями і технологіями, унікальними здобутками людських талантів, але й жорстокістю, агресивністю, насильством у ставленні до Людини, Природи, Культури. Очевидно, Світ передусім потребує «олюдненості» Людини, гуманістичної цивілізаційної поведінкової норми й етичної «відповідальності за все живе», дотримуючись ноосферного принципу «розумної достатності», вирішуючи суперечності між технократичною цивілізацією і духовною культурою, зовнішнім прогресом і моральним удосконаленням, творячи правдивість у словах і ділах. Таке осмислення світобудови має формувати дух співпраці, усвідомлюючи велику істину, що «людьми виховуються». Дорогу освіти завжди мусять разом торувати етика й інтелект.

Добре, що ці теми все частіше озвучуються в академічному середовищі, все гос-

тріше акцентуючи, що освіта прямо впливає і змінює життя людини, суспільства, держави. Але якісні зміни не відбуваються самі по собі в такому високотехнологічному, науковомісткому й конкурентному світі. Коли взаємозв'язки науки, освіти з економічною, соціальною політикою порушуються або є недостатньо дійовими, прогрес нації і держави гальмується. Сьогодні подібне спостерігається в Україні, коли, наприклад, володіючи майже 5% світових запасів природних ресурсів, частка наукоємності українських товарів і послуг у глобальному просторі – 0,1%. Ставлення до національної науки в ієрархії державних пріоритетів визначається найбільш інтегрованим показником бюджетної статті.

Фінансування науки за останні роки, не перевищуючи 0,2% від ВВП, засвідчує відсутність реальних якісних змін в науковому сегменті бюджету. З боку держави немає чіткої стратегії завдань, а урядам так і не вдалося забезпечити належне й ефективне фінансування наукових установ. Модель «освіта – наука – технології», що в багатьох країнах є усталеною нормою суспільного поступу, коли наука отримує часто до 4% і більше коштів від ВВП (зокрема як це відбувається у вічно воюючому Ізраїлі), поки не зреалізована в Україні.

Безумовно, необхідне реальне реформування академічної і вузівської науки. Університети нарешті мають стати не лише формальним досягненням регіонів і областей, але й локомотивом їх продуктивного розвитку, реально впливаючи на всі життєво важливі структури. Дивно, якщо зважати на міжнародну практику, що присутність в регіоні національного університету не відображається на соціально-економічному розвитку, коли цілі області й регіони залишаються поза політикою створення високотехнологічних робочих місць, перспективних програм, підвищення якості життя, пролонговуючи наявну депресію й стагнацію. Навіть креативні ініціативи не сприятимуть змінам, якщо держава, академічні наукові інституції залишатимуться узбіч викликів, ризиків, стратегічних завдань. Допоки в країні не сформується система з нарощування і ефективного викори-

стання наукового людського капіталу, збереження вмотивованих і високоосвічених фахівців, виконуючи на перший раз хоча б мізерну законодавчу норму фінансування науки (1,7%, а не майже вдсятеро менше), до того часу ситуація нагадуватиме усвідомлену (не хочеться вірити!) тенденцію нищення національного інтелектуального потенціалу. Адже і в часи миру, і в нинішні часи війни, фінансуючи науково-освітню і культурну сфери відповідно до ідеології залишкового принципу, владці завжди у своєму портфельному варіанті носять «аргументи» дефіциту державних коштів. Хоча відповідь на питання, де заходити ресурси для підтримки освіти і науки, знаходиться на поверхні. Офшорне олігархічне середовище, використовуючи свої політично-фракційні й владні впливи, оберігаючи власні, а не суспільні інтереси, не зацікавлене в детінізації національної економіки і легалізації фінансово-економічних схем. Але саме там знаходиться стратегічний суспільно-державний резерв успіху задекларованих реформ.

Авторитетні міжнародні дослідження в 2017 р. засвідчили, що Україна в рейтингу тіньової економіки є найбільш корумпованою державою світу після Азербайджану – 57%, Нігерії – 48% (Україна – 46%), тим самим унеможливаючи покриття дефіцитів у людиноформуючих галузях. Іншим суттєвим резервом мала б стати політика щодо деофшоризації експортних операцій. Цей перелік негативів можна продовжувати, але висновок є очевидним: такий політичний системі, яка управляється інтересами олігархії, передова наука і освіта не потрібні. Тут діють інші мотиви, які налаштовані на становлення напівосвіченого і напівзубожілого суспільства. Потрібна напівпритомна і напівсвідома людська спільність (а не свідомі нація), що здатна продукувати напіврабську ментальність. Раб мусить бути мовчазним – кредо тих, для кого Україна і українці не є цінністю політичною, духовною, ідейною, соціальною, історичною. Багатіючи навіть в умовах війни, дозволено не шанувати життя цього народу, якому воліли б відводити роль перегнутої, що здобує і збільшує несправедливі статки олігар-

хії. Ситуація в Україні нагадує нам ті суспільні умови, які понад два тисячоліття тому людство вже переживало, про що описував Платон (2016): «...Прикро і те, що вони (олігархи), найвірогідніше, не зможуть провадити жодної війни, бо мусили б удатися до послуг натовпу, давши йому зброю, і тоді б боялись його більше, ніж ворогів, або, відмовившись від такої допомоги, повністю проявити себе на полі бою справжніми олігархами, а їх було б там небагато, і, до того ж, вони не захотіли б нести воєнні видатки, бо над усе люблять гроші» (с. 231).

Тому обстоювання майбутнього для нинішнього і прийдешніх поколінь потребує якісної освіти відповідно до глобальної ініціативи, підтриманої ООН, – «Освіта на першому місці». Потрібно з усією відповідальністю усвідомити, що національний інтерес стверджується тоді, коли вибудована оптимальна політична, економічна і соціальна модель, поза олігархічними схемами. Варто достатньо критично й об'єктивно оцінювати ряд важливих напрямів державної бюджетної політики щодо освіти і науки в умовах проголошених реформ, які явно не встигають йти в ногу зі світовими тенденціями. Адже технічний прогрес та інновації породжують глобальні зміни на ринку праці, коли, за прогнозами ООН, понад 65% нинішніх учнів молодшої школи обійматимуть посади, працюватимуть у сфері таких професій, яких сьогодні не існує. З'являться мільйони абсолютно новітніх робочих місць, пов'язаних з нестандартними технологіями, математикою, інженерією, архітектурою, інформатикою, екологією тощо. Світ, – заявила перший заступник Генерального секретаря ООН Аміна Мохаммед, – знаходиться на порозі четвертої індустріальної революції. Тому якість і доступність освіти – визначальні пріоритети розвинутих країн. Саме тому Фінляндія, наприклад, досвід якої ми намагаємося впроваджувати, надає суттєву соціальну допомогу (30%) дітям упродовж перебування перших дев'яти років у школі, дві третини випускників продовжують навчання в коледжах; у класах наукового спрямування навчаються не більше 16 учнів, різниця між сильними і слабкими сту-

дентами – найменша в світі. Тут забезпечується масовість середнього навчання, адже 93–95% фінської молоді отримує повноцінну середню освіту (більше на 18%, ніж у США). За результатами міжнародного рейтингу знань (мова, математика, природничі дисципліни) за системою PISA, фінські школярі є одні з найкращих.

Чи є проривними підходи, зреалізовані Урядом на 2018 р.? Чи хоча б частково бюджетні показники освіти і науки співставляються з наведеними вище цифрами? Адже на тлі тих фінансових ресурсів, якими володіє тіньова економіка і каста «недоторканих», субвенція місцевим бюджетам на забезпечення якісної і доступної освіти, підвищення енергоефективності шкіл, закупівлі обладнання і меблів, підготовки кадрів, підвищення їхнього соціального статусу, створення Національної освітньої онлайн-програми, перепідготовку вчителів перших класів відповідно Державному стандарту – 1,4 млрд. грн., а на матеріально-технічне, навчально-методичне забезпечення – близько 1 млрд. грн. Тільки 100 млн. грн. (як субвенції місцевим бюджетам) було виділено на модернізацію і осучаснення матеріально-технічної бази професійно-технічних закладів. Водночас в європейських країнах держава, муніципалітети, громади максимально всіляко намагаються сприяти покращенню умов для навчання молоді. У Польщі, наприклад, 120 тисячам учнів і студентів Варшави надали можливість упродовж 4-х років безкоштовно користуватися громадським транспортом (трамвай, метро, тролейбус, автобус, міська залізниця), а в українському бюджеті на 2018 р. зменшено витрати на соціальні стипендії (з 992 до 631 млн. грн.), витрати на академічну стипендію – на 21%. Причому навіть, коли дохід батьків складає 5 тис. грн. на місяць, студент не отримував соціальної стипендії. У країні робиться багато такого, щоб малозабезпечені студенти (а їх більшість) залишалися без мінімальної допомоги, погіршуючи умови для здобуття вищої освіти, «емігрували» (без повернення) на навчання за кордон.

Недарма продовжується катастрофічний відтік молоді без мотивації її повернення

на батьківщину. У Польщі, за неофіційними даними нині навчається понад сто тисяч студентів-українців. Показово, що в багатьох міністерствах і відомствах (Міноборони, МОЗ, Мінкультури, ДФС, ДУС) стипендії взагалі не є захищеною статтею, а «розведені» в системі кадрової політики. На жаль, кадрова політика, якісне підвищення кваліфікації, безперервна освіта внаслідок надшвидкого «старіння» знань в сучасному світі не є освітнім пріоритетом.

Необхідно нагадати, що освітні реформи країни розвинутих демократій розпочинали із «стратегій безперервного навчання». В Україні ця ключова проблема здебільшого лише декларується, демонструючи позицію її «реалізації» на рівні дрібних грантових подачок. Тому й на підготовку кадрів і підвищення кваліфікації (разом із стипендіями), чим займаються 25 відомств, відводиться 26,8 млрд. грн. (МОН – 14,9 млрд. грн.), що менше на 6% порівняно з 2017 р. Безумовно, можна віднести до позитиву той факт, що планується збільшити фінансування на науку, якою опікуються аж 28 розпорядників. Усі академії отримали більше, ніж у 2017 р. коштів: НАН України – 3,5 млрд. грн., що більше на 30%. Правда, «економлять», як завжди, на мистецькій академії, ігноруючи важливість передусім національної культури в розвитку суспільства, системі національної безпеки, забуваючи, що Росія на культуру виділяє у 20 (!) разів більше коштів, ніж Україна. Посили глобальних конференцій світу в Ханчжоу (2013 р.), Флоренції (2014 р.) «Майбутнє, якого ми хочемо, з культурою» залишаються здебільшого непоміченими. Але, покищо чин і слово не є для вищої бюрократії етичними зобов'язаннями.

Не є оптимістичною перспектива наукової «революції» і у сфері вищої школи, університетів. Сам факт «збільшення» витрат на наукові дослідження (2018 р. – 698 млн. грн.) лише засвідчує консервацію усталеного підходу до університетської науки, яка не розглядається як важливий фактор суспільного прогресу, розвитку продуктивних сил. Адже на наукові розвідки всіх нині функціонуючих університетів України виділяється менше, ніж річний науковий бю-

джет престижного європейського університету. Гадаю, що корінним чином неправильно є урядова теза на рівні Міністерства фінансів, що закликає «показати», де знайти гроші, а тоді – «підвищити», «збільшити», «покращити». Але влада і найнята для того, щоб вишукувати ймовірні резерви для суспільного блага. Невелика їх частка нами вище окреслена, але для їх знаходження необхідно приймати швидкі і чесні рішення, не втікаючи від нагальних проблем. Як говорили мудрі: «Втікаючи від диму, опинилися у вогні» (Платон, 2016, с. 251).

Суспільно-державною нормою і головним принципом має стати підхід, що фінансувати науку, освіту, культуру не можна, опираючись лише на світобачення бюрократії, оскільки вона тимчасово перебуває на «апостольських ристалищах».

Іншою ключовою стратегією якості освіти є Педагог. Він – визначальний чинник справжньої реформи. На формування цієї суспільної цінності працюють найрізноманітніші чинники – високоякісна педагогічна освіта і безперервна система підвищення кваліфікації, престижний соціальний статус викладача, вихователя, професора, привабливі зарплати і добротні умови праці, особиста вмотивованість, соціокультурне середовище. Щоби перестати вести навколо цієї теми безплідні дискусії, варто долучити деякі показники щодо суспільної ролі і визнання педагога в тих європейських країнах, які займають провідні позиції в престижному міжнародному рейтингу якості освіти PISA. Так, середня річна зарплата фінського педагога складає 60 тис. євро, а його помічника – 30.

Проте проблема педагога далеко не вичерпується лише вирішуваними соціальними проблемами. Учитель, що поціновує трудолюбство, мусить безперервно себе удосконалювати – етично, інтелектуально, духовно, психофізично. Він завжди знаходиться на передньому краї творення нації, бо найкращий дар може приносити державі лише освіченою молоддю. Тому від українського педагога слід очікувати не тільки нових дидактичних універсальних мистецтв навчати всьому, швидко, без ску-

ки і в задоволення, ґрунтовно і не для форми, наближаючи молодь до істинної науки, але й навчати (за Я. Коменським) добрих моральних правил і глибокого благочестя. Цінність його вчення полягала, насамперед, у дотриманні школою великих правил творення Людини. Природовідповідність, культуровідповідність, народність ставали стрижневими принципами змісту освіти, які і нині є базовими для сучасного навчання і виховання. Шлях до нової української школи пролягатиме через сприйнятість цих значущих загальнолюдських цінностей.

Безперервні реформи, що здійснюються державами, переслідують передусім мету сталого розвитку і прогресу в найрізноманітніших галузях. Стрижневі принципи економічного, соціального, культурного, екологічного характеру закладаються як складові глобальної, регіональної і національної політики. Цивілізований світ усвідомлює, все, що відбуватиметься на найближчу перспективу, зміни в природній, соціальній, гуманітарній, економічній сферах у значній мірі визначатимуться фактором освіченості суспільства, рівнем якості людського капіталу, який нині в структурі національного багатства провідних держав складає 60–80%. Тому роль освіти в цивілізаційному процесі сучасного людства дедалі більше зростатиме. Штучний інтелект, унікальні технології, пізнання сонячної системи й нових галактик визначають рівень досягнень людського «раціо». Створений ним інтелект не тільки вже зараз виконує найдосконаліші технологічні операції, організовує оригінальні дискотеки роботів, але й незабаром він буде складати вступні іспити до найпрестижніших університетів світу. Реальною стає реалізація креативного проекту розмноження штучного інтелекту. Саудівська Аравія почала надавати громадянське підданство штучному інтелекту (Софія), будувати місто майбутнього з першопочатковим інвестуванням на суму 500 млрд. дол.

В європейських країнах проблема освіти є головною темою дискусій і діалогу політиків, влади, професійної громадськості, батьків, бізнесу. Якість викладання, інструментарію та навчально-методичного

забезпечення, а також соціокультурного середовища знаходяться в основі модернізації освіти. Наприклад, у колишній пострадянській Естонії реформи розпочалися саме з вирішення цих гострих проблем якості, доступності, рівності та відкритості освіти. Характерно, що маленькі сільські (навіть острівні) школи показують такі ж високі результати, як і школи в найбільших містах Естонії – Тарту чи Талліні. Тут (як і в Польщі) проведена децентралізація передусім торкалася пріоритетності фінансування підтримки найважливіших сфер гуманітарної політики – освіти і культури. Держава взяла на себе відповідальність за зарплату педагога, підвищення їхньої кваліфікації, безплатні шкільні обіди, підручники та навчальні матеріали, діяльність дирекцій. У рейтингах уже згадуваного міжнародного оцінювання школярів PISA країна зуміла за короткий час випередити європейські країни, навіть зайнявши третю позицію після Сінгапуру та Японії, продемонструвавши найвищі результати за всіма трьома компонентами іспиту – читання, математика і природничі науки.

Висновки. Отже, прагнучи досягнути моделі соціальної стабільності, обстоюючи

цінності для нинішнього і наступних поколінь, об'єднуючись заради якісної освіти відповідно до глобальної ініціативи, підтриманої ООН, що «освіта на першому місці», слід з усією відповідальністю усвідомити, що такий важливий національний інтерес не ствердиться без гуманізації політичної й економічної системи. Вона мусить стати справедливою. І тому нині варто достатньо об'єктивно й критично оцінювати ряд важливих напрямів державної бюджетної і гуманітарної політики щодо освіти і науки в умовах проголошених реформ, а ще більше – військової агресії, визначаючи громадянською позицією пріоритети людиноцентричних і україноцентричних принципів та світоглядних цінностей. Суспільно-державні норми поведінки слід вибудовувати згідно національних ідеалів, загальнолюдськості, незайманості прав і людських свобод, упроваджуючи високі міжнародні науково-освітні стандарти, які мають стати надійними скріпами для зміцнення поступу Українського Народу і Держави. Тож пам'ятаймо Шевченкове (2011): «Якби ви (ми-авт.) вчилися так, як треба, / То й мудрость би була своя» (с. 300).

ЛІТЕРАТУРА

- Белинский, В. (1953–1959). *Гайдамаки* (Т.6). Москва: Изд. АН СССР. (Belinskiy, V. (1953–1959). *Haidamaky* (T.6). Moskva: Izd. AN SSSR.)
- Ничкало, Н.Г. (2015). Від античної педагогіки до системи педагогічних наук. В В. Г. Кремень та ін. (Ред.), *Освіта для сучасності: VI українсько-польський форум, Київ, 14–16 вересня* (Т.1, с. 70–85). Київ: вид. НПУ імені М.П. Драгоманова. (Nychkalo, N.H. (2015). *Vid antychnoi pedahohiky do systemy pedahohichnykh nauk*. V.H. Kremen ta in. (Red.), *Osvita dlia suchasnosti: VI ukrayinsko-polskyi forum, Kyiv, 14–16 veresnia* (T.1, s. 70–85). Kyiv: vyd. NPU imeni M.P. Drahomanova.)
- Платон & Коваль, Д. (Пер.). (2016). *Держава*. Київ: Орієнтир. (Platon & Koval, D. (Per.). (2016). *Derzhava*. Kyiv: Oriientyr.)
- Шевченко, Т.Г. (2011). *Кобзар*. Київ: Вид. центр «Просвіта». (Shevchenko, T.H. (2011). *Kobzar*. Kyiv: Vyd. tsentr «Prosvita».)

Георгій Філіпчук, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Heorhii Filipchuk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full member (academic) of NAES of Ukraine, Vice-head of the Taras Shevchenko All-Ukrainian Society «Prosvita»

E-mail: georg.filipchuk@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-7397-0874

Received: 24.02.2020

Accepted: 10.03.2020